

Barcelona acaba de celebrar les festes de la seva patrona, la Mercè. La basílica dedicada a aquesta mare de Déu, juntament amb més edificis religiosos o civils, com ara els palaus de la Virreina, el Moja o el March, constitueixen la valuosa empremta que l'arquitectura del segle XVIII, el 'segle de les llums', va deixar sobre la capital catalana.

Un dels reclams turístico-culturals de Barcelona és el llegat fabulós de l'arquitectura modernista. I indiscutiblement l'obra d'Antoni Gaudí és la que omple més pàgines de les guies turístiques de la capital catalana, amb edificis reconeguts internacionalment, com ara la Sagrada Família, la Pedrera, la Casa Batlló i el Parc Güell, entre més.

Però aquest èxit del patrimoni arquitectònic modernista, de vegades, eclipsa uns altres elements de l'arquitectura barcelonina, amb prou entitat pròpia per a esdevenir un inqüestionable patrimoni cultural, també, de primera magnitud. Ens referim al llegat urbanístic i arquitectònic que durant el segle XVI-II –l'anomenat *segle de les llums*– va transformar bona part de l'aspecte de la capital catalana i de les principals ciutats europees.

Així mateix, per exemple, arquitectes com ara Josep Mas i Dordal o Joan Soler i Faneca van deixar, amb la seva obra, durant el segle XVIII, un llegat

L'arquitectura de la Il·lustració, un patrimoni per descobrir

de primera magnitud, en edificis com la basílica de la Mercè, el Palau de la Virreina, el Palau Moja o el Palau March, tots a Barcelona. Però l'obra d'aquests arquitectes i dels seus coetanis també es va escampar per tot el país.

De Josep Mas i Dordal no se'n saben les dades de naixement, però se sap que es morí a Barcelona el 1808. Fou arquitecte del gremi de mestres de cases, picapedrers i molers de Barcelona, arquitecte municipal de la capital des del

1750 i mestre de cases i fonts de la ciutat des del 1758. Treballà sempre amb l'estreta col·laboració del seu germà, Pau Mas i Dordal, constructor d'ofici.

Mas i Dordal fou l'autor de la façana barroca de l'església dedicada a la Mare de Déu de la Mercè, que s'aixeca sobre l'anterior de l'època medieval (construïda entre el 1249 i el 1267 i que va ser la primera església de l'orde mercedari).

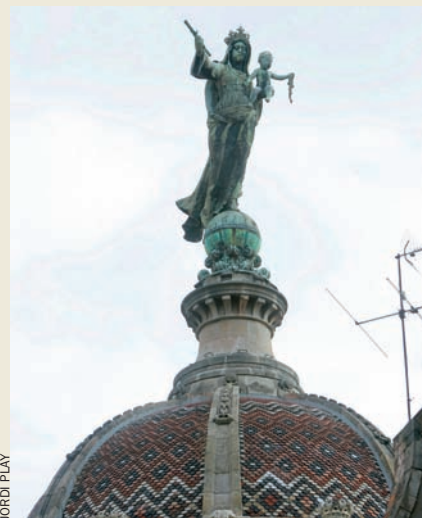
Però el llegat d'aquest arquitecte també es visible en més punts de Barcelona.

La Mercè, una devoció a prova de bomba

La setmana passada Barcelona celebrava les festes patronals, les de la Mercè. La devoció per aquesta mare de Déu data, com deïem, de l'època medieval. Segons que explica la tradició, la Mare de Déu es va aparèixer a Sant Pere Nolasc, Sant Ramon de Penyafort i al rei Jaume I per demanar-los la creació d'un orde per a redimir els captius dels musulmans, l'orde dels mercedaris o de la Mercè.

La devoció per aquesta mare de Déu va anar augmentant entre els barcelonins, fins a esdevenir patrona de la ciutat, el 1637, quan fou invocada

per defensar-se d'una plaga de llagostes. La devoció arriba a l'extrem més desesperat a l'etapa final del setge de Barcelona, el setembre del 1714. A les portes de la derrota contra les tropes castellanques, el comandant en cap militar, Antoni de Villarroel, va dimidir perquè considerà, contra el parer dels dirigents de la ciutat, que la derrota era evident i que la rendició podia evitar el sacrifici de més vides i el saqueig de ciutat. Arran d'aquesta dimissió, fou nomenada comandant en cap la patrona, en substitució de Villarroel. Val a dir que el coman-

JORDI PLAY

Efigie de la Mare de Déu de la Mercè, del segle XIX, a la cúpula de la basílica.

Per exemple, projectà el Palau Moja de la Rambla de Barcelona (1776-1786), encarregat pels marquesos de Moja. L'estil d'aquest edifici és a cavall dels darrers moments del barroc, i mostra influències del neoclassicisme francès. L'edifici fou inaugurat el 1784. D'aquest període són destacables les façanes i el gran saló, amb pintures (1791) de Francesc Pla, dit *el Vigatà*. El 1875 passà a ser residència del marquès de Comillas i avui són dependències de la Generalitat.

També construï, el 1778, la nova església de Sant Vicenç de Sarrià, ja d'estil neoclàssic. Així mateix intervingué en la reforma del nou palau episcopal de Barcelona, el 1784. D'una altra banda, tingué un paper important en el remodelatge urbanístic de Barcelona. Per exemple, uns anys abans, el 1774, dirigí la demolició de la torre medieval de la Portaferrixa i va fer el projecte de la nova Taula de Comuns Dipòsits –una mena d'embrió de les caixes d'estalvis, vinculades a l'àmbit municipal–, a la plaça de Sant Jaume.

L'obra arquitectònica de Mas i Dordal ultrapassa Barcelona i s'estén per diversos indrets del país, amb nombrosos exemples, com ara la reforma de l'església de Santa Maria d'Arenys de Mar (1777-1789). Però, sens dubte, una de les seves obres més importants és el projecte urbanístic d'Almacelles (Segrià). Aquest projecte, fet entre el

dant en cap dimissionari, conscient que l'amenaça que queia sobre Barcelona era molt pitjor que la plaga de llagostes, va optar, malgrat preveure el pitjor desenllaç, per afegir-se a la desesperada lluita en defensa de la ciutat. El resultat és prou sabut de tothom. Si les llagostes havien estat foragitades, no es pot dir això mateix de les tropes borbòniques.

Però la devoció per aquesta patrona va superar fins i tot aquell episodi negre. Això fins al punt que, com dèiem, gràcies a l'arquitecte Mas i Dordal, s'aixecava la nova església, entre els anys 60 i 70 del segle XVIII.

La basilica de la Mercè (a dalt) i l'escalinata del Palau Moja (a baix), dos exemples del llegat arquitectònic del segle XVIII a Barcelona, de J. Mas i Dordal. Al mig, el Palau March, de J. Soler i Faneca.

Almacelles, carrer de Barcelona

Almacelles, situada a la subcomarca del Pla de la Llitera, amb prop de 7.000 habitants, és una de les poblacions més grans de la comarca del Segrià.

Arran de la guerra dels Segadors, la vila medieval d'Almacelles i el seu territori quedaren devastats i despoblats. Amb el temps, deshabitada i erma, passà a mans de la corona per ordre del Consell de Castella.

En temps de Carles III s'impulsà una reforma agrària per ampliar la producció agrícola, especialment a través de la recuperació de terrenys improductius i erms. Amb aquest objectiu, es va vendre una part dels despoblats adquirits anteriorment per la corona castellana. Almacelles fou un dels casos.

El 3 de juny del 1773 Carles III va signar la concessió de la plena propietat del terme despoblat d'Almacelles a favor de Melcior de Guàrdia i Matas, un burgès benestant de Barcelona i membre de la Junta de Comerç. Amb aquell tracte, el comprador es comprometia a fer una vila nova. En virtut d'aquell document, el 21 de març de 1774, Melcior de Guàrdia rebia el títol de senyor d'Almacelles.

Per a acomplir aquell ambiciós projecte, Melcior de Guàrdia va recórrer al qui, en aquells temps, era considerat el millor mestre d'obres de Barcelona, Josep Mas i Dordal. El projecte impulsat per l'arquitecte de Barcelona incloïa els criteris urbanístics propis del racionalisme del *segle de les llums*. Mas i Dordal va projectar una nova vila d'Almacelles amb un model urbanístic poc estès al país, un model de retícula ortogonal en què la disposició de carrers i cases

guardava una brillant simetria i ordenació, poc corrent fins llavors. El conjunt el formaven deu illes de cases. Dos grups de quatre i al centre l'església, consagrada a la Mare de Déu de la Mercè, i el palau del senyor. Amb aquella distribució es reproduïen els valors de la Il·lustració de recerca de la perfecció, a través de la simetria i la igualtat, per tal d'evitar espais i barris marginats. El 24 de setembre del 1773 es posava la primera pedra i un any i mig més tard ja s'havien construït les primeres vint cases.

Les cases projectades eren de grans dimensions i ben acabades. Això fins al punt que algunes van ser adquirides per famílies benestants de Barcelona, inclòs Josep Mas i Dordal mateix, que va posar de manifest en tot el projecte els criteris i les tendències artístiques del moment, i que convertí la nova Almacelles en un exemple del l'arquitectura i l'urbanisme neoclàssics, tant pel que fa al traçat del pla de la vila, com a la distribució interna de les cases i als elements decoratius exteriors: portes i finestres disposades de forma perfectament simètrica, arcs rebaixats i llindes rectes, emmarcaments en pe-

dra del país que ennoblia la façana, treballs de forja, ús de frisos i cornises que clarament evocaven els models clàssics, etc.

Almacelles va seguir la tradició –ja present a la baixa edat mitjana– de moltes poblacions i viles petites d'associar-se a grans ciutats, per esdevenir-ne carrers i gaudir, així, dels mateixos privilegis reials. Almacelles, fou doncs carrer de Barcelona, amb representació al Consell de Cent i tot.

AJUNTAMENT D'ALMACELLES

1774 i el 1779, per encàrrec de Melcior de Guàrdia i Matas, integrava l'església, la casa del senyor i quaranta cases per als nous habitants procedents de diversos punts de Catalunya.

Joan Soler i Faneca (Barcelona, 1731-1796) és un altre dels grans arquitectes catalans de l'època. Fou deixeble de l'enginyer militar Joan d'Escofet. El 1760 el nomenaren arquitecte major de la ciutat de Barcelona i de la província. Gràcies a unes bones connexions familiars –es casà amb la filla d'un administrador borbònic adinerat–, arribà a ser mestre d'obres de la Reial Intendència de Catalunya i de la Batllia, l'organisme oficial que admi-

nistrava les rendes reials a Catalunya, fet pel qual signava com a "arquitecte del rei". Per la seva formació, amb una forta influència de l'enginyeria militar i civil, i per la influència d'autors francesos i italians, la seva obra segueix els principis del més pur neoclàssicisme francès.

A Barcelona hi ha diversos exemples de la seva arquitectura, com ara el Palau March de Reus, a la rambla de Santa Mònica, datat el 1776. Poc temps abans, el 1772, juntament amb Josep Ribes i Margarit, construï el palau del duc de Sessa, conegut més tard per Palau de Larrard, al carrer Ample. També va dur a terme la restauració de la torre de Sant

Joan, a la Ciutadella de Barcelona, i fou el responsable de dirigir la reforma de la llotja barcelonina, que va dotar l'edifici medieval d'una aparença classicista.

Entre les obres de Soler i Faneca fora de Barcelona, hi ha la caserna de cavalleria de la plaça de l'Àngel, a Igualada (1761-1763), o l'elaboració dels plànols de la nova església parroquial de Roda de Ter, inaugurada el 1782. També és el responsable del disseny d'infraestructures, com el canal d'Urgell (1784-1787) i el de Reus a Salou, a més d'una escullera al port de Barcelona i el pont sobre el riu Noguera Pallaresa, a Tremp.

Ricard Esteve